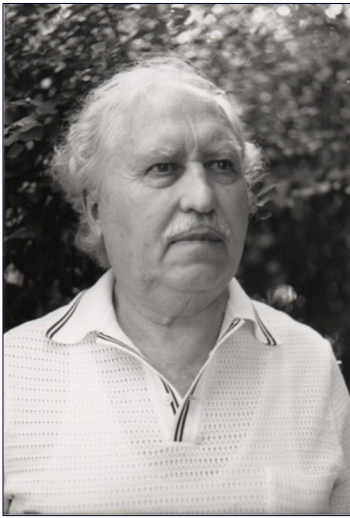

Ігор Качуровський. In memoriam

18 липня в Мюнхені, о 21-й годині за німецьким часом на 95-му році життя відійшов у Вічність Ігор Васильович Качуровський. Поет, прозаїк, перекладач, літературознавець, радіожурналіст, він лишив по собі унікальний доробок, який належить до найвищого духово-інтелектуального поверху української літератури. Глибока трагедія його життя – відірваність від України, добровільне вигнанництво, яке було єдиним порятунком від репресій у страшних 1930-х, – не зламала його духу, а дала поштовх, аби він узяв на себе високу місію: плекати перервану силоміць традицію українського неокласицизму, органічно ворожого владі охлосу. Творчість Ігоря Васильовича – це ланка, яка пов’язує «Погашений спалах» розстріляного відродження (так він назвав хрестоматію творів репресованих літераторів, над якою працював в останні роки) і українське письменство доби Незалежності.

Йому пощастило спілкуватися з Юрієм Кленом, який продовжив неокласичну стильову лінію на еміграції; своїм літературним учителем він вважав Михайла Ореста, молодшого брата Миколи Зерова (щоправда, в цьому випадку спілкування було лишень листовне); Володимир Державин – теоретик українського неокласицизму на Заході – рецензував його твори. Промовистим знаком споріднення з неокласиками та всією добою розстріляного відродження став і правописний вибір Ігоря Васильовича – Академічний правопис 1928 року («скрипниківка»), вірність якому він зберігав усе життя. А тим найпершим імпульсом, який навірнув його, вчорашнього студента Курського педінституту і автора талановитих російськомовних віршів, до поезії української в її високих стильових регістрах, до класичних засад школи Зерова, – стало знайомство з «Орлеанською дівою» Вольтера в перекладі Максима Рильського. Це сталося 1942 року, коли родина Качуровських, батьки з сином, повернулася у рідні Крути, з яких понад десятиліття тому їм довелося тікати, рятуючись від висилки до Сибіру, – ті самі легендарні Крути, які тепер опинилися «під німцями». У згаданій книжці, позиченій однією з крутянських вчительок, Ігор, за власними словами, «побачив класичну досконалість вірша, відчув вироблену високохудожню мову, яка не поступалася російській, зрозумів, що цією мовою мають бути написані твори світового рівня, приналежні... до пантеону загальнолюдської культури» (з «Автобіографії творчої», 1994).

Власне, це читацьке одкровення й визначило його життєву програму, реалізовану в корпусі творів неймовірно широкого жанрового діапазону: класична за формою лірика, в якій авторські емоції висловлено крізь призму культурного досвіду людства, а культура стала фактом особистого переживання (першовидання – збірки «Над світлим джерелом», «В далекій

гавані», «Пісня про білий парус», «Свічада вічності», «Осінні пізньоцвіти»); віршований епос (поема «Село в безодні»), де з приголомшливою мистецькою силою відбито трагедію Голодомору й примусової колективізації українського селянства; численні поетичні переклади з понад 20-х нових і старих мов (перекладні розділи в оригінальних збірках та окремі антології, об'єднані в книжці «Круг понадземний»); велика й мала проза, глибоко психологічна, подієва й вільна від «ліричних відступів», де головна тема – трагедія українського інтелігента, який у роки Другої світової війни намагається вижити і зберегти свою людську гідність, опинившись між пекельними жорнами двох демонічних диктатур – сталінської й гітлерівської (романна дилогія «Шлях невідомого» і «Дім над кручею», низка творів меншого масштабу). До цього треба додати підручники-монографії з віршознавства («Метрика», «Фоніка», «Строфіка») і стилістики («Основи аналізу мовних форм»), генерики й архітектоніки, в яких систематизовано арсенал мистецьких форм і засобів клясичної поезики; розвідки з історії української літератури (збірник «Променисті силуети», відзначений 2006 року Шевченківською премією); радіобесіди на літературно-мистецькі теми – результат 20-річної праці в мюнхенській редакції Радіо «Свобода» (збірник «150 вікон у світ»); працю з релігієзнавства (докторська дисертація «Давні слов'янські вірування та їх зв'язок з індо-іранськими релігіями»), а також низку упорядкованих письменником хрестоматій та антологій, мемуаристику (почасти зібрану в книжці «Крути мого дитинства»), віршовану гумористику, твори для дітей, навіть розвідку з мікології (Ігор Васильович був завзятим грибником...).

У ці скорботні дні, коли під усім, що він устиг зробити, уже підведено ризику, посмертна ретроспекція вихоплює з його літературної спадщини рядки, які набувають тепер пророчого сенсу. Так, одну свою гірку аргентинську поезію, написану в хвилину відчаю, коли здавалося, що жах і бруд того дна життя, на якому він опинився, опанували його душу навіки, він закінчує словами:

...А досі думалось: до смертної хвилини
Я вірші кластиму – цеглина до цеглини –
І будуватиму краси незримий Рим
З колонами дзвінких і виточених рим...

І справді: Ігор Качуровський, услід за своїми попередниками, був невтомним будівничим «Держави слова» (так назвав одну зі своїх поетичних збірок Орест) – і саме українського слова, тієї трансцендентної України, яка існує поза часом і простором, понад кордонами і урядами. А водночас умів бути вдячним культурним спільнотам тих країн, які надавали йому притулок на його довгому вигнанницькому шляху (Росія, Австрія, Аргентина, Німеччина). Він не раз повторював, що для нього є два способи скласти вдячність улюбленому поетові: вивчити його твір напам'ять чи перекласти

його. З цієї вдячності й постали його авторські перекладні антології, вже побіжно тут згадані: «Золота галузка: антологія іберійської та іberoамериканської поезії» (тобто поезії еспанської та латиноамериканської), «Стежка крізь безмір: сто німецьких поезій (750–1950)». А його даром російській культурі, крім перекладів з росіян, переважно поетів «срібного віку», стала антологія «Окно в українську поезію», основу якої склали російськомовні переклади з київських неокласиків та їхніх послідовників, поетів празької школи та українського Самвидаву, а також шістдесятників.

І, попри патріярший вік та старечі недуги, Ігор Васильович дослівно «до смертної хвилини» не полишав літературної праці: крім «Погашеного спалаху», на його робочому столі лежали вірші, датовані січнем–лютим цього року, недавно дописаний спогад про часи перебування в австрійських таборах Ді-Пі – його пам'ять чітко зафіксувала події й факти майже 70-річної давности! І саме цього фатального року побачили світ дві книжки, які підсумовують його поетичний доробок у двох його гранях – поважній і пародійній. Це вибрана «Лірика» (Львів: Астролябія) з авторською післямовою й примітками, яку Ігор Васильович сам-таки встиг упорядкувати, вилучивши зі своїх збірок деякі слабші, на його погляд, поезії, й додавши нові – як ті, що постали вже в ХХІ ст., після появи «Осінніх пізньоцвітів», так і давніші – не опубліковані свого часу, а подекуди і незакінчені й дописані спеціально для цього видання. А друга книжка – це «Parodiarium Хведосія Чички» (Дрогобич: Коло), де під прозорим псевдонімом, який давно не становить загадки для шанувальників його дотепного пера, зібрано пародії, шаржі, епіграми, літературні жарти – 65 років літературного життя і літературного спілкування, відбиті в дзеркалі інтелектуальної іронії. Прощальна усмішка Майстра...

Крім усіх своїх численних талантів, Ігор Качуровський мав ще й великий талант до дружби: навіть перебуваючи у своєму мюнхенському «екзилі», йому вдалось об'єднати довкола себе широке коло однодумців. Це і письменники, і науковці-гуманітарії, і викладачі вишів – не лише з Києва, а й з Ніжена, Полтави, Харкова, Луцька, Львова, Хмельницького, Тернополя, Дрогобича, Одеси... З деким він зустрічався під час кількох своїх приїздів на Україну в 1990-х, дехто приїздив до нього, а переважно рушійною силою цієї дружби було листування (Качуровський був неперевершеним і в епістолярному жанрі!) та телефонні розмови.

Він заповів поховати себе в Крутах, у селі свого дитинства, над Остром, біля хати, яку побудувала на межі 70–80 років ХІХ ст. його бабуся Олександра Василівна Топольська, дворянка з походження. Вигнання добігло краю, вигнанець повертається на Батьківщину... Царство Небесне і вічна пам'ять його світлій душі!

*Олександр Астаф'єв, Вікторія Афанасьєва, Володимир Базилевський,
Віктор Федорович Баранов, Віктор Якович Баранов, Ольга Башкирова,
Ірина Бетко, Сергій Білокінь, Анатолій Болабольченко, Галина
Болотова, Олена Бросаліна, В'ячеслав Брюховецький, Євгеній Васильєв,*

Лариса Вировець, Надія Гаврилюк, Андрій Гайдамаха, Василь Горбатюк, Іван Дзюба, Маргарита Жердинівська, Микола Жулинський, Богдан Завідняк, Теодозія Зарівна, Степан Захаркін, Марина Зерова, Наталія Зубенко, Дмитро Іванов, Микола Ільницький, Олександр Кальниченко, Любов Карпенко, Сергій Квіт, Олександра Ковальова, Наталія Костенко, Андрій і Марія Кочури, Олена Кришталівська, Софія Майданська, Олеся Мамчич, Віталій Мацько, Олег і Юрій Микитенки, Анатолій Мойсієнко, Ігор Набитович, Олександр Одрін, Надія Онищенко, Валентина Павленко, Андрій Портнов, Євген Пшеничний, Костянтин Рахно, Галина Рискіна, Алла Ротач, Алла Сакович, Тарас Салига, Тетяна Самойленко, Вадим Скуратівський, Михайло Слабошпицький, Ольга Смольницька, Петро Сорока, Дмитро Степовик, Надія Степула, Максим Стріха, Микола Тимошик, Анатолій Ткаченко, Всеволод Ткаченко, Олег Фешовець, Люцина Хворост, Ярина Хомаківська, Василь Чепурний, Леонід Череватенко, Валерій Шевчук, Ярослава Шекера, Микола Шкурко, Олександр Шугай, Марія Георгіївна Якубовська